

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI NAUKOWEJ W STULECIE SEJMU NAUCZYCIELSKIEGO (1919–2019): PRZEMIANY SZKOŁY POLSKIEJ XVIII–XXI WIEK, KRAKÓW, 1–2 KWIETNIA 2019 ROKU

W dniach 1–2 kwietnia 2019 roku w Krakowie miała miejsce konferencja naukowa zatytułowana: *Przemiany szkoły polskiej XVIII–XXI wiek*, zorganizowana dla upamiętnienia wydarzenia, jakim były obrady Sejmu Nauczycielskiego, które odbyły się w dniach 14–17 kwietnia 1919 roku. Organizatorem konferencji była Katedra Historii Oświaty i Wychowania Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie we współpracy z Towarzystwem Historii Edukacji oraz Zespołem Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN. Honorowego patronatu konferencji udzielił prezydent Krakowa prof. dr hab. Jacek Majchrowski oraz J.M. Rektor Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie – prof. dr hab. Kazimierz Karolczak

Celem, który przyświecał pomysłodawcom tego wydarzenia, było przypomnienie roli, jaką ten pierwszy Ogólnopolski Wielki Zjazd Oświatowy – który przeszedł do historii pod nazwą Sejmu Nauczycielskiego – odegrał w pracach nad kształtowaniem się systemu edukacji narodowej w Polsce.

Obrady konferencji poprzedziło zebranie Zespołu Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN, które odbyło się w budynku Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie przy ul. Ingardena 4. Zebranie, w którym udział wzięli przedstawiciele wielu ośrodków naukowych (m.in. Krakowa, Warszawy, Torunia, Poznania, Łodzi, Rzeszowa, Wrocławia, Tarnowa, Lublina, Dąbrowy Górniczej oraz Szczecina), otworzyła i poprowadziła Przewodnicząca Zespołu Historii Wychowania prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz. Pierwsza część zebrania poświęcona została dziejom instytucji edukacyjnych w XIX i początkach XX wieku. Uczestnicy zebrania wysłuchali dwóch referatów wprowadzających, których tematyka dotyczyła szkolnictwa prowadzonego przez zgromadzenia zakonne. Dr Anna Włoch z Katedry Historii Oświaty i Wychowania Uniwersytetu Pedagogicznego zaprezentowała referat pt. *Szkoły Sacré Coeur w Anglii i na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i pierwszej XX wieku*, a dr Beata Topij-Stempińska z Akademii Ignatianum w Krakowie referat pt. *Działalność edukacyjna jezuitów w Tarnopolu (1820–1886)*. W drugiej części zebrania ZHW podjęto dyskusję nad problematyką badań nad dziejami szkolnictwa kościelnego w Polsce.

Uroczystego otwarcia konferencji w stulecie Sejmu Nauczycielskiego (1919–2019) dokonał Jego Magnificencja Rektor Uniwersytetu Pedagogicznego prof. dr hab. Kazimierz Karolczak, który powitał gości, reprezentujących takie ośrodki naukowe, jak: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Łódzki, Akademia Ignatianum w Krakowie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej, Uniwersytet Szczeciński, Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy i Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, oraz pracowników Wydziału Pedagogicznego i studentów. Następnie Rektor wygłosił referat wprowadzający, którego problematyka dotyczyła organizacji szkolnictwa po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Prelegent nakreślił główne problemy edukacyjne, z jakimi musiała się zmierzyć II Rzeczypospolita po ponad stu latach zaborów i niszczenia polskiej kultury i edukacji.

W pierwszym dniu konferencji odbyły się trzy sesje plenarne. Pierwszej z nich przewodniczyły prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz oraz prof. dr hab. Dorota Żołądź-Strzelczyk. W tej części wygłoszono cztery referaty. W zastępstwie nieobecnego prof. dr. hab. Wiesława Jamrożka nadesłany referat odczytała dr hab. Katarzyna Dormus, prof. UP – przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego konferencji. Wystąpienie traktowało o znaczeniu Sejmu Nauczycielskiego u progu budowy podstaw systemu edukacji narodowej II RP. Podkreślono w nim znaczenie obrad Sejmu oraz szeroką problematykę, jakiej poświęcone były jego obrady, dotyczące nie tylko fundamentalnej kwestii, a mianowicie organizacji ustroju szkolnictwa i administracji szkolnej w niepodległej Rzeczypospolitej. Przedmiotem obrad Sejmu Nauczycielskiego były bowiem zagadnienia takie, jak: wychowanie przedszkolne i kolejne szczeble kształcenia, szkolnictwo zawodowe, kształcenie nauczycieli i pragmatyka nauczycielska, oświata pozaszkolna, higiena szkolna i wychowanie fizyczne oraz szkolnictwo wyższe (choć ostatecznie sekcja szkolnictwa wyższego nie ukonstytuowała się). Autor referatu zwrócił szczególną uwagę na artykułowane przez delegatów na Sejm postulaty dotyczące unarodowienia szkolnictwa.

Kolejny referat wygłosiła prof. dr hab. Stefania Walasek, która omówiła postanowienia Sejmu Nauczycielskiego w kwestii organizacji szkoły powszechnej oraz ich realizację w województwie nowogródzkim w II RP. Podniosła w nim kwestię utrudnień we wdrażaniu podjętych przez Sejm postanowień, wynikających z możliwości organizacyjnych i finansowych w tym zakresie. Z punktu widzenia organizacji szkolnictwa w województwie nowogródzkim kluczowe znaczenie miały uwarunkowania ekonomiczne, demograficzne oraz religijne.

Prof. dr hab. Eleonora Sapia-Drewniak w wystąpieniu zatytułowanym *Sejm Nauczycielski 1919 r. wobec oświaty dorosłych. Zamierzenia i ich realizacja w okresie międzywojennym* przedstawiła wynikający z zacofania

kulturalnego i oświatowego problem różnicowania wykształcenia polskiego społeczeństwa u progu niepodległości. Jego eliminowanie w opinii delegatów na Sejm Nauczycielski miało nastąpić w drodze walki z analfabetyzmem, a także poprzez rozwój czytelnictwa oraz uświadomienie narodowe i obywatelskie. Fundamentalną rolę w tym procesie odgrywać miała mająca społeczny charakter oświata pozaszkolna.

Zamykający tę część obrad konferencji referat wygłoszony przez prof. dr hab. Władysławę Szulakiewicz pod tytułem: *Stowarzyszenie Grona Nauczycielskiego Uniwersytetu Stefana Batorego – cele i program działania* przybliżył uczestnikom formę organizacyjną tegoż Stowarzyszenia wraz z celami, jakie przyświecały jego powołaniu. Wśród nich na pierwszy plan wysuwało się popieranie interesów nauki poprzez organizowanie inicjatyw wydawniczych oraz działania na rzecz instytucjonalizacji nauki. Nie mniej istotnym zadaniem Stowarzyszenia stała się pomoc dla wdów i sierot po profesorach i docentach Uniwersytetu. Ważnym obszarem aktywności tej organizacji było także przygotowywanie memoriałów zawierających opinie na temat inicjatyw ustawodawczych w obszarze oświaty.

Po przerwie obrady kontynuowane były podczas II sesji plenarnej, prowadzonej przez prof. dr hab. Stefanę Walasek. W tej części jako pierwszy głos zabrał dr Jan Ryś, który przedmiotem swojego wystąpienia uczynił *Pokłosie Sejmu Nauczycielskiego w ówczesnej prasie pedagogicznej*. Autor poddał analizie prasę pedagogiczną – w sumie 15 czasopism, zwracając uwagę na zaznaczający się wśród nich dość czytelny podział, pozwalający klasyfikować je jako reprezentujące nurt lewicujący (demokratyczny) oraz zachowawczy (konserwatywny). Omawiane czasopisma publikowały zarówno sprawozdania z obrad Sejmu Nauczycielskiego, jak i komentarze na ten temat. Charakterystyczne było to, że prasa lewicująca uznała to wydarzenie za sukces, podczas gdy tytuły konserwatywne prezentowały je w sposób krytyczny, nierzadko przerysowując publikowane relacje i opinie.

Referat dr hab. Barbary Kalinowskiej-Witek, prof. UMCS, dotyczył z kolei zjazdów i kongresów nauczycielskich organizowanych w dwudziestolecie międzywojennym. Inicjatywy takie podejmowano w okresie poprzedzającym odzyskanie przez Polskę niepodległości – miały one wtedy przede wszystkim służyć konsolidacji środowiska nauczycieli. Poziom szczegółowości toczonych dyskusji był różnicowany, ale na każdym ze zjazdów podejmowano problem pragmatyki służbowej nauczycieli. W latach 20. i 30. XX wieku odbywały się również kongresy pedagogiczne, podczas których akcentowano wychowawcze znaczenie ideologii obywatelsko-państwowej, wychowanie dla postępu i demokracji. Dawały one nauczycielom świadomość wpływu na kształt polityki oświatowej państwa.

W dalszej części sesji plenarnej głos zabrała prof. dr hab. Bożena Muchacka, która zaprezentowała referat na temat problemów współczesnego kształcenia nauczycieli. Odwołując się do historycznych koncepcji kształtujących tę profesję, autorka zidentyfikowała wyzwania, przed jakimi staje ona w XXI wieku, w szczególności zaś malejący autorytet nauczycieli oraz niski poziom ich pracy.

Są to konsekwencje organizacji procesu kształcenia nauczycieli oraz jego umasowienia. Stąd postulaty uczynienia tego zawodu bardziej elitarnym oraz ukształtowanie nowego modelu jego uprawiania, łączącego wiedzę techniczną, instrumentalną z wiedzą emancypacyjną, moralno-praktyczną, co pozwoli na ukształtowanie profesji nauczyciela jako refleksyjnego praktyka. Prelegentka krytycznie odniosła się do reform Procesu Bolońskiego, skutkiem których studia nauczycielskie zostały podzielone na dwa cykle, co w konsekwencji spowodowało spadek jakości kształcenia. Autorka referatu zaprezentowała koncepcję reorganizacji kształcenia nauczycieli w ramach studiów jednolitych, pięcioletnich.

Wystąpienie dr. hab. inż. Janusza Morbitzera, prof. AWSB, poświęcone zostało edukacji medialnej w perspektywie historycznej. Autor sięgnął do korzeni mediów, których wraz z wynalazkiem pisma doszukiwać się należy w starożytności, i podkreślił, że historia rozwoju ludzkości to historia mediów. Edukacja medialna zaś to sztuka mądrego korzystania z mediów, uwzględniająca zarówno aspekty technologiczne, jak i cele kulturowe.

II sesję plenarną zamknęła dokonana przez dr. hab. Józefa Brynkusa, prof. UP, prezentacja działalności Sejmowej Komisji Edukacji Narodowej po 1989 roku. Autor zwrócił uwagę na jej znaczenie polityczne oraz zagadnienia merytoryczne, jakie gremium to podejmowało. O jej randze i wpływie na kształt edukacji świadczył fakt, iż ministrowie często kierowali do niej swoje decyzje do zaopiniowania.

W III sesji plenarnej, której przewodniczył dr. hab. Jan Krukowski, prof. MWSE w Tarnowie, wygłoszone zostały cztery referatów. Pierwszy z nich, zatytułowany *Julian Zubczewski i jego koncepcja reform szkolnictwa z 1918 roku*, wygłosił prof. dr. hab. Andrzej Meissner. Zaprezentował on mało znaną postać nauczyciela i wykładowcy w zakładach kształcenia nauczycieli na terenie Galicji. Zubczewski, uczestnik kolejnych zjazdów nauczycielskich, był również autorem koncepcji reform w obszarze przygotowania zawodowego nauczycieli. Ich kluczową przesłanką były wartości demokratyczne i postulaty odrzucenia egoizmu społecznego, manifestujące się w stworzeniu szkół głównych narodowych ogólnokształcących opartych na ideach Nowego Wychowania. W swojej koncepcji Zubczewski zdecydowanie opowiadał się za kształceniem nauczycieli na studiach wyższych, w ramach pięcioletnich studiów, na podbudowie szkoły średniej, co wówczas było bardzo nowoczesną koncepcją. Niestety, wizja reform szkolnictwa J. Zubczewskiego nie została dostrzeżona.

Następnie głos zabrała dr. hab. Iwonna Michalska, prof. UŁ, z referatem pod tytułem *W oczekiwaniu na niepodległość. Stanowisko „Szkoły Polskiej” (1916–1918) wobec edukacji narodowej*. Już w pierwszym numerze tego czasopisma znalazły się artykuły poświęcone wychowaniu ideowemu i moralnemu, szkolnictwu ludowemu oraz nowemu typowi nauczyciela, pożądanemu w warunkach niepodległości. W prezentowanych na łamach „Szkoły Polskiej” postulatach reform podkreślano potrzebę zachowania ciągłości i tradycji pedagogicznej oraz czerpania z najlepszych wzorców zagranicznych z dostosowaniem ich do polskich realiów.

Dr hab. Grzegorz Michalski, prof. UŁ, w wystąpieniu zatytułowanym *O potrzebie kształcenia technicznego w odbudowie niepodległej Polski w przekazaniu „Przeglądu Technicznego” z lat 1914–1918*, skoncentrował się na znaczeniu rozwoju kształcenia technicznego w II RP. W publikowanych w „Przeglądzie Technicznym” artykułach autorzy zwracali uwagę na to, iż brak upowszechnienia kształcenia technicznego przesądzał o niskim poziomie kultury technicznej i ograniczał perspektywy rozwoju cywilizacyjnego kraju. Redaktorzy informowali o działalności szkół technicznych i zawodowych i zachęcali do uczestnictwa w kursach i szkoleniach – celem było rozszerzenie kręgu osób zatrudnionych w zawodach technicznych, szczególnie zaś w zawodzie elektrotechnika.

Na zakończenie III sesji plenarnej wystąpiła dr hab. Elżbieta Magiera, prof. Usz, z referatem poświęconym organizacji pracy wychowawczej w świetle sprawozdań dyrekcji gimnazjów ogólnokształcących w Polsce okresu międzywojennego. Dyrekcje gimnazjów publikowały takie sprawozdania przez całe dwudziestolecie międzywojenne, uwzględniając w nich działalność organizacji uczniowskich. Gimnazja ogólnokształcące uznawano wówczas za miejsce uspołecznienia uczniów oraz za instrument edukacji obywatelskiej, stanowiły one również środowisko samokształcenia się uczniów i formę rozbudzania ich aktywności intelektualnej. Instytucje te charakteryzowały się ponadto dużą dynamiką działania i zdolnościami przystosowywania się do zmieniającej się rzeczywistości społecznej międzywojennej Polski. Autorka wystąpienia zwróciła uwagę na wartość sprawozdań dyrekcji różnych typów szkół, jako niezwykle cennego źródła do badań dziejów oświaty w Polsce.

Obrady konferencji kontynuowane były 2 kwietnia. W godzinach przedpołudniowych odbyła się sesja plenarna, której przewodniczyli prof. dr hab. Eleonora Sapia-Drewniak oraz prof. dr hab. Andrzej Meissner. Jako pierwsza głos zabarała dr hab. Janina Kamińska, prof. UW, która przedstawiła referat zatytułowany *Kształcenie nauczycieli w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 1781–1794*. Utworzenie Komisji Edukacji Narodowej otworzyło drogę do rozpoczęcia prac nad ustawodawstwem szkolnym, czego efektem był projekt ustawy z zapisem, że przy Szkołach Głównych w Krakowie i Wilnie utworzone zostaną seminaria dla kandydatów na nauczycieli. Prelegentka zwróciła uwagę na fakt, iż to w czasach KEN miał miejsce początek kształcenia świeckich nauczycieli. Powołane do życia seminaria nauczycielskie przy Szkołach Głównych miały bowiem za zadanie przygotować pierwszą świecką kadre do pracy w szkołach. Autorka podkreśliła, jak ważną rolę wówczas odgrywała rekrutacja do seminarium nauczycielskiego, jak wyglądało kształcenie nauczycieli oraz jakie były losy pierwszych absolwentów seminarium nauczycielskiego przy Szkołach Głównych w Krakowie i w Wilnie.

W kolejnym wystąpieniu dr hab. Andrzej Drózdź przedstawił świat galicyjskiego szkolnictwa z przełomu XIX i XX wieku w opisach literackich i pamiętnikarskich. Autor zwrócił uwagę, że w szkole galicyjskiej dominowała pedagogika herbartowska – odrzucano idee Nowego Wychowania, a pedagodzy galicyjscy

nie uczestniczyli w dyskusjach nad kształtem oświaty w niepodległym kraju. Autorzy tacy jak Wincenty Kubik i sami uczniowie w swoich wspomnieniach wskazywali na znużenie nauką, nieefektywność kształcenia i kary cielesne stosowane w szkole. Podejmowano próby piętnowania tej sytuacji przy użyciu satyry, którą starano się wykorzystać jako bodziec do podjęcia dyskusji nad reformami oświatowymi.

Z kolei dr hab. Witold Chmielewski, prof. AIK, swój referat zatytułowany *Szkolnictwo 2. Korpusu w okresie drugiej wojny światowej* poświęcił działalności instytucji odpowiedzialnych za realizację zadań kulturalnych i oświatowych. W okresie drugiej wojny światowej przy armii gen. W. Andersa tworzone referaty do spraw młodzieży, które organizowały kursy i szkoły, zarówno dla młodzieży wojskowej, jak i tej w wieku przedpoborowym. Podjęto także decyzję o tworzeniu szkół dla dziewcząt oraz szkół koedukacyjnych na terenie Związku Radzieckiego, a po ewakuacji armii gen. Andersa z ZSRR działania te były kontynuowane w Teheranie i Jerozolimie z myślą o powrocie do wolnej Polski.

Sesję plenarną zamknęło wystąpienie dr Ewy Żmijewskiej pod tytułem *Międzykulturowa „dobra zmiana” – przygotowanie nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym*. Autorka zwróciła uwagę na związki systemu politycznego z systemem edukacji, jako że szkoła kształci obywateli i funkcjonariuszy państwowych, a każda władza na nowo stara się definiować swoje cele edukacyjne. Postulaty dotyczące dialogu międzykulturowego pojawiały się na przestrzeni kolejnych dziesięcioleci w aktach prawnych regulujących kwestie oświaty. W ostatnich latach zaobserwować można jednak tendencję, której wyrazem stało się usunięcie z podstawy programowej zapisu dotyczącego podejmowania przez szkołę walki ze wszelkimi przejawami dyskryminacji. W swoim wystąpieniu autorka przytoczyła najważniejsze zapisy z polskiego ustawodawstwa oświatowego, które odnoszą się do idei międzykulturowości i dialogu międzykulturowego.

Następnie obrady konferencji kontynuowane były w czterech sekcjach. Obradom sekcji pierwszej przewodniczyli: dr hab. Krzysztof Ratajczak oraz dr hab. Agnieszka Wałęga, prof. UMK. W sekcji tej zaprezentowano następujące referaty: dr hab. Krzysztof Ratajczak, *Kim byli dyrektorowie w szkołach wydziału wielkopolskiego Komisji Edukacji Narodowej?*, dr Anna Królikowska, *Nauczyciel w reformującej się szkole jezuickiej XVIII wieku*, dr Monika Nawrot-Borowska, *Bony Polki w nauczaniu domowym i ogródkach dziecięcych na ziemiach polskich w II połowie XIX i na początku XX wieku*, dr hab. Agnieszka Wałęga, prof. UMK, *Pragmatyka nauczycielska i kształcenie nauczycieli w świetle rozważań współpracowników lwowskiej „Szkoły” 1868–1919*, dr Mirosław Łapot, *Działalność Państwowego Seminarium Ochroniarskiego im. Stanisława Jachowicza we Lwowie (1921–1939)* oraz dr Agnieszka Domagała-Kręcioch, *(Nie)przygotowani. O kulturze błędu w szkole*.

Obradom II sekcji przewodniczyli: dr hab. Janina Kamińska, prof. UW i dr hab. Piotr Gołdyn, prof. UAM. Wygłoszono cztery referaty: dr Michał Nowicki, *XVIII-wieczne reformy Akademii Lubrańskiego*, dr Beata Topij-Stempińska,

Szkoły jezuickie w Galicji wobec austriackich reform oświatowych, dr hab. Joanna Sosnowska, prof. UŁ, *Szkolnictwo powszechne w Łodzi w pierwszej dekadzie niepodległości (1919–1929)* oraz nadkom. Grzegorz Gubała, *Szkolnictwo policyjne u progu II Rzeczypospolitej*.

Sekcji III przewodniczyli dr hab. Joanna Falkowska oraz dr hab. Adam Fijałkowski, prof. UW. Uczestnicy konferencji wysłuchali pięciu referatów: dr. hab. Adama Fijałkowskiego, prof. UW, *Seminarium nauczycielskie Józefa Jeziorowskiego w Poznaniu jako przykład recepcji myśli Pestalozziego na ziemiach polskich*, dr. hab. Jana Krukowskiego, prof. MWSE, *Z dziejów edukacji służących. Schyłkowe lata Szkoły dla Sług Płci Żeńskiej w Krakowie*, dr hab. Joanny Falkowskiej, *Wizja szkoły i nauczyciela w propozycjach reform oświatowych Izabeli Moszczeńskiej (1864–1941)*, dr Doroty Grabowskiej-Pieńkosz, *W obronie pragmatyki zawodowej nauczycieli w II Rzeczypospolitej. Projekt reform Jana Korneckiego (1884–1967)* oraz dr Anny Włoch i dr Justyny Wojniak, *Przemiany szkoły polskiej w XIX i pierwszej połowie XX wieku w świetle czasopiśmiennictwa anglojęzycznego*.

Po zakończonych obradach w sekcjach tematycznych dokonano podsumowania obrad w auli Wydziału Pedagogicznego. Prowadzący poszczególne sekcje zdali sprawozdania z przebiegu obrad. Przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego konferencji dr hab. Katarzyna Dormus, prof. UP, podziękowała uczestnikom konferencji za czynny w niej udział oraz zaprosiła do udziału w planowanej publikacji.

ANNA WŁOCH
ORCID: 0000-0002-5286-8464
Kraków
JUSTYNA WOJNIAK
ORCID: 0000-0002-6158-1115
Kraków